

5. Журналистикаи нуктаҳои назар

Шумораи бисёри фарзияҳои як дoston/сужет- далели солимии ҳаёти рақамӣ дар шароитест, ки манбаҳои гуногун, назарҳои мухталиф ва зовияҳои мутафовити пешниҳоди мавзӯҳои муҳим амалан дар платформаҳои чун YouTube ё Flickr дастрасанд. Маъмулан, одамон ба сифати манбаи хабарӣ аз платформаҳои гуногун қор гирифта, тахмин мекунанд, ки риояи бетарафӣ ва ҳолис будани журналист дар воқеияти имрӯз ба мушкил боварқарданест. Барои ҳонанда ё бинанда муқоисаи фарзияҳои гуногун ё суратҳои худӣ ҳамон як ҳодиса, ки ҳадафаш маҳз дидани тафовутхост, ба назар хеле одӣ менамояд. Истеъмолкунанда бар он андеша аст, ки ҳар иттилооте, ки то ӯ мерасад, дар хидмати манӯфеи касе ҳаст. Ҳамзамон қолабҳои хабарие, ки ҳамон мавзӯро дар чанд фарзия пешниҳод менамоянд, аз ҷониби аудитория ҳамчун «xabарҳои бештар ба ҳақиқат наздик» қабул мешаванд ва дар тамоми олам мақоми болотар касб мекунанд (ниг.. the Middle East Broadcasting Center's Kalam Nawaem, Global Voices, Metropolis TV).

Қоидаҳои ҳаётан муҳими журналистикаи асри 21 аз воқеият дида бештар ба шафофӣ ва мустақил будан таъя мекунад, агар чун касб муҳим будан хоҳад. Журналистика бо мавқеи рушан дар муқоисаи бо матни бетараф, бештар қонекунанда аст ва тасаввуре ҳаст, ки овоз ё видеои муносиб гузошташуда, ки ифодагари нуктаи назар аст, арзиши маҳсулотро дар назди истеъмолкунанд боло мебарад. Воқеан, истеъмолкунанда ниёз маҳз ба таҳлили дар асоси қори гузоришгарӣ бунёдёфта дорад, на ба андеша ё идология.

Ҳарчанд фаъолияти хабарнигорӣ метавонад дар шабақа тавзеъ шуда бошад, вале таҳлилгарӣ ва ҳунари ровигӣ қори фардӣ-муаллифии журналист боқӣ мемонад. Маҳз дар ҳамин ҳунар арзиши воқеии касб, мақому манзалат нигоҳ дошта мешавад, ки дар асоси муътамад будани иттилоот ва қобилияти таҳлили он ҳангоми қофӣ будани сатҳи шафофӣ манбаъ ва заминаи дарёфти иттилоот ҳосил мешавад.

Бояд ба таври алоҳида зикр қард, ки навғониҳо дар соҳаи технологияи дастғоҳҳои наворбардорӣ, ба маънои аслии қалима «нуктаҳои назар»-и навро таъмин менамоянд. Қучақсозии дурбинҳои наворғирӣ барои шаклҳои нави нуктаи назари журналистӣ дар қори гузоришгарӣ ё сужетҳое мусоидат намуд, ки ба маънои то маш тавассути чашми муаллифи дар муҳити воқеӣ қарордошта ҳикоя мекунад.

Журналистикаи визуалӣ на танҳо аз тариқи камераҳои маҳфӣ пуштибонӣ меёбад, (чунон ки оид ба Ғоҳсоп зикр шуд), балки нақли рақамӣ метавонад аз гунаи эффеқтҳои гуногун барои фардиқунонии нуктаи назарҳо истифода шавад. Ҳамин тавр видеои панарамавӣ ба 360° ё 3D-камераҳо сатҳи баланди иштироки бевоситаро дар маҳалли ҳодиса, ки қаблан ғайримқон буд, таъмин менамоянд

Намунаҳои истифодаи ин идеяҳо ва технологияҳоро дар бисёр кишварҳо пайдо намудан мумкин аст . BBC бо истифодаи муҳтавои амали аскарон дар майдони чанг таҷрибаи « гузориши нуктаҳои назар»-ро таҷриба қард (ниг. <http://www.bbc.co.uk/journalism/blog/2011/06/our-war-use-of-the-soldiers-vi.shtml>). CNN пас аз заминқумбӣ дар Ҳойити аз камераҳои 360°- истифода намуд (см. <http://edition.cnn.com/interactive/2010/01/world/haiti.360/index.html>).

Роб Спенс коргардони синамо аз Канада, ки аз чашми ростиш соли 2006 махрум шуда буд, аз дӯсти муҳандисаш Коста Грамматиса хоҳиш кард, ки барояш камераи хурде бисозад, ки дар косохонаи чашми набудааш ҷой бигирад. Камера бо батарея пайваст шуда ва ҳаракати «чашми» камера бо чашми солим ҳамсон шуда аст ва фиристандаи бесим дорад, ки тасвирро ба монитор интиқол медиҳад (ниг. <http://www.bbc.co.uk/news/health-14915281>). Google Earth ҳамчунин ба номгуи воситаҳои тамошоии замин абзорҳои журналистикаи визуалиро илова намуд. BBC сериали Britain From Above (ниг. <http://www.bbc.co.uk/programmes/b00d23yx>), -ро сохт, ки дар бораи кишвар ҳикоя карда, танҳо тасвирҳои аз ҳаво бардошташуда, суратҳои аз кайҳон гирифтаи Google ё додаҳои аэнигардонидашударо, ки махсус барои ин сужетанд, нишон медиҳад.

«Журналистикаи иштироки бевосита» ба имконияти дидани ҳодиса аз нигоҳи шахси аввал таъҷиб мекунад ва махсусан вақте аҷиб аст, ки порча аз маводи визуалӣ мавҷуд нест ё дастрасӣ ба он ғайримمкон аст. Ҳамчунин «журналистикаи ҳузури бевосита» қазби бинандаро афзоиш медиҳад, зеро онҳоро зарур меояд, ки дар муносибат ба ҳодиса ва қаҳрмонони он хисси ҳамдари ва шарикӣ зохир намоянд.

6. Журналистикаи автоматикишуда

Чор панҷ соли охир лоиҳаҳоеро мушоҳида менамоем, ки дар онҳо робот-краулерҳои барномавӣ, ки тавонӣ шинохтан ва гирифтани прес-релизҳо ва хабархоро аз ҷарёни иттилоотии манбаъҳои гуногун доранд ва ҳамчунин «руйнавис кардан», «бастабандӣ намудан» ва дар шабакаҳо паҳн намудани онро «меомузанд». Баъзе ширкатҳои хабарсоз, масалан, Forbes, ин барномаро истифода мебаранд, зеро суръати интишори хабарҳо барои бозорҳои молиявӣ ҷаҳон хеле муҳим аст (одамон бо роботҳо дар ин маврид қобили муқоиса нестанд).. Ҳолатҳои муваффақи истифода аз ин роботҳо дар гузоришҳои варзишӣ дида мешавад (масалан, <http://statsheet.com>).

The New York Times барои каму беш ба низомии автомати даровардани эълони ҷашнҳои арусӣ, ки дар рӯзнома нашр мешаванд, аз технологияе истифода мекунад, ки «Web-и маъноӣ» номида мешавад. Дар ин мисолҳо унсурҳои таҳлилии журналистика нақши худро, пеш аз ҳама дар ороиши барномаҳои таҳлили муҳтаво мебозад, ки онҳо асоси ташаккули ҷаҳонӣ ҳама гуна навъи «роботҳо»-анд. Тадриҷан маълум мешавад, ки дар баробари рушди журналистикаи автоматишуда, ки вазифаи асосӣ ба гумони ғолиб, ҷамъоварии додаҳо хоҳад шуд, беш аз пеш омилҳои шарҳу тафсир, таҷзия ва таҳлил ва нақли босифати ҳодиса тақвият меёбад.

7. Журналистикаи ҷаҳонӣ

Дар замоне ки ширкатҳои телевизионӣ дафтарҳои худро дар хориҷ аз кишвар мебаранд, технологияҳои нав зӯҳури вақеан аслии манбаъҳои иттилоотии ҷаҳониро пуштибонӣ мекунанд, ки дар асоси фаровонии нуқтаҳои назар ва гуногунии фарҳангии манбаъҳо мавҷуданд. Баробар ба рушди технология тарҷумаи автоматӣ ва афзудани ҷомеаҳои ихтиёрии тарҷумонҳо ин низомҳо паҳншавии ҷаҳонии хабархоро аз як кишвар ба кишвари дигар пуштибонӣ мекунанд. Ба гунаи мисол метавон аз инҳо: Global Voices (<http://globalvoicesonline.org>), Global Post (<http://www.globalpost.com>), Metropolis TV (<http://www.metropolistv.nl/en>), VJ Movement (<http://www.vjmovement.com/about>), Associated Reporters Abroad (ARA; <http://aranetwork.com>), Africa Interactive (<http://www.africa-interactive>).

com), Chimurenga ([http://en.wikipedia.org/wiki/Chimurenga_\(magazine\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Chimurenga_(magazine))) и TED Open Translation Project (<http://www.ted.com/OpenTranslationProject>), ёдовар шуд

Иттиходияи барномапахкунандагони Аврупо (The European Broadcasting Union), ки аз 85 созмон-расонаҳои милли дар 56 давлат иборат аст, дар садаи он аст, ки оператори домени .radio гардад, то ки чомеаи умумии радиопанжуандагони ҷаҳониро таъсис намояд. Дархост барои ин домен ҳамчунин аз ҷониб 7 асоссиатсияи ҳамсон дастгирӣ ёфта аст, ки дар маҷмуъ бо иқтидори фарогирии аудиторияе бо 5,5 млрд шунаванда ва бештар аз 50 000 радио метавонад арзи вуҷуд намояд.

8. Журналистика бо суръати интернет

Интернет ва дигар шабакаҳои рақамӣ идораи ахборро, бо истифода аз шабакаҳои телекоммуникатсионии глобалӣ, дастрасӣ ба интернетӣ фароғир, алоқаи бесим ва имконияти доимии алоқа ҳамчун абзори ин дигаргуниҳо, тағйир доданд.

Шабакаҳо ҷарёни бефосилаи иттилоотро таъмин менамоёнд, ки бояд дар ҷояш коркард шавад ва натиҷаи ин коркард бояд ба таври доимӣ дostonро (хабарро) илова ва аз нав бинависад. Кори босуръати интернет қоидаҳои асосии журналистикаро бекор намекунад, вале ҳамаи ин дар маҷмуъ таҷрибаи дар касб одатшударо мушкил мегардонад.

Ҳар қадар ҳаҷми бештари иттилоот коркард шавад, ҳар қадар зудтар сурати воридшавии хабар ба истехсолот сурат бигирад, ҳамон қадар вақти камтар барои таҳлил ва нақлии сюжет менамояд. Рушди технология, дар навбати худ, таҷрибаи бисёр журналистони касбиро тағйир медихад ва ба таври қиддӣ сари мактабҳои рӯзноманигорӣ фишор меоварад, зеро ҳамкунандагони онҳо бояд ҳамзамон ҳам ровиёни хуб, олимони соҳаи фанҳои иҷтимоӣ ва аз ҷиҳати фанноварӣ операторони ба коргарди додаҳои бешумор омода бошанд.

Масъала он аст, ки қисми ками (журналистони амалӣ) рӯзноманигорон тавони ба ин сатҳи баланди маҳорату малакаҳо ва донишҳо расидан доранд. Инак, онҳо бояд ҳам мутахассиси як бахши истехсоли журналистика бошанд ва ҳам тавони якҷоя бо дигар мутахассисин қор қардан дошта бошанд (раванди сохтани расонаҳои нав). Агар ин руҳ надиҳад журналистон ба таври доимӣ ба ғоидаи хидматгузориҳои роботикунонидашуда, ки қорашон қамъвари маъмули хабархост, ё ба нафъи журналистони мардумӣ, ки бо этибори эҳтимолияти бештари шумора метавонад ҳамеша аз ҳодисаҳои ҷаҳони атроф хабар расонанд, « ҷойҳои қориро аз даст диҳанд». Арзиши иловагии журналистони касбӣ, қунон ки мебинем, бори дигар дар атрофи қобилияти доштани таҳлил ва қобилият шабақа сохтан, сурат мегирад. Дар « оркестри иттилоотии оянда» рӯзноманигорони касбӣ бояд ба ҳайси дерижер бошанд, на «якҷаҳони хабарҳо». (Bозokswky, 2008).

Сурати журналистика ҳамчун шеваи ғайолият дар вазъияти суръат гирифтани истехсоли навигариҳо ба таври муттазод сустар мешавад. Азбаски барномаҳои телевизионӣ ва мақолаҳои хабарӣ ба тарви автоматӣ дар интернет ниғаҳдорӣ мешаванд, воқеан ҳам қисми бойгонии рақамӣ ҷаҳонӣ мешаванд. Бисёр дostonҳо/сюжетҳо дар ҳар лаҳзаи замони оянда ва дар ҳар гушаи олам қун намуна дар дастрасӣ қарор хоҳанд гирифт. Низомҳои қусторӣ дар як они воҳид таҷаммуъ мешаванд ва аз нав қорқарди инфиродиро, мутобиқ ба шавқу рағбати шумо бароятон, таъмин менамоёнд. Ин имқони фарорасанда арзиши журналистро ҳамчун манофеи чомеа ба маротиб меафзояд, зеро қорбарон аз қолаби

диктатории «хабархо аз руи тартиби замони» озод ва акнун метавонанд махсулоти журналист омода намударо дар вақту ҷой илҳолаш ба даст биоваранд. Барои журналистон ин маъноӣ онро дорад, ки онҳо натавонанд хабарҳои хамин лаҳзаҳо бозгӯӣ мекунанд, балки воқеан «барои абад» қор мекунанд.

Дастрасӣ ва беҳтарсозии ҷустори махсули қори журналистӣ махсусан барои онҳое суд дорад, ки ба таҳсилот машғуланд, барои онҳое, ки намунаҳои хуби журналистикаи таҳлиро вориди курсҳои худ менамоянд. Бо гузашти вақт мантиқи базаи додаҳои доимӣ (махсулоти рӯзноманигорӣ) ба гумони ғолиб тавре рушд меёбад, ки муааллиф ояндаи қори худро бо тасавури ҳолати мавҷудияти он дар бойгонӣ, пешопеш тарҳрезӣ (Anderson, 2006) мекунад. Мо метавонем фарз қард, ки қисми бештар хабарҳои сариъ автоматӣ қунонида хоҳанд шуд, ҷунун ки алҳол бо хабарҳои молиявӣ рӯй додааст ва журналистон метавонанд тавонмандии худро дар ташреҳ, таҳлил ва сифати нақли дoston ба харҷ диҳанд, ки дар натиҷа имкон медиҳад тағйиротҳои асосӣ ва носуръатталаби ҷомеа инъикос ёбанд.

Дар хотима: бозгашт ба оянда

Имрӯз, ҷун дируз ва қатъан дар оянда қафолати бақои журналистика ба ҳайси як манфиати ҷомеа дар истиклоли воқеии ин касб аст. Мо таъйид мекунем, ки истиклол, ҳар қадр ки имрӯз таҳти фишорҳо ва шароитҳои гуногун қарор гирифтани журналистон ва журналистика зери шубҳа гузошта нашавад, метавонад дар вазъи асри рақамӣ таҳким ёбад.

Қабл аз ҳама ин таҳкимёбӣ барои он имконпазир аст, ки фарҳанг ва технологияи интернет ҷун «платформаи озод» сохта шудааст, ки барои манфиатдорон ҷорӣ намудани сензураро мушқил менамояд. Сензура бо назардошти табиати гардиши глобалии иттилоот ва боз будани система мушқил аст. Ҳатто дар ҳоле ки давлатҳои алоҳида, мисли Ирон ва Чин, сензура ҷорӣ мекунанд ва дастрасиро маҳдуд менамоянд, системаи табиатан шабакавӣ ва қушода роҳҳои расонидани хабарҳои «ногувор»-ро ба истеъмолқунонда пайдо мекунад (Castells, 2009).

Сониян, теъдоди бешумори рӯзноманигорони мардумӣ гузориш, сурат, андеша ва иттилоот пешниҳод намуда, барои таҷрибаи журналистӣ васеъ намудани мавзӯҳо ва афзоиши манбаъҳои гуногунро имконпазир менамоянд. Солисан, таҷрибаҳои нави журналистика ба бисёр будани фарзияҳои ҳамон як хабар мебаранд. Имкони маҳдуд намудани инъикоси ҳодиса, бо пешниҳоди танҳо як нуқтаи назари расмӣ ва пешопеш истино намудани гунаҳои дигар, вучуд надорад. Тарғибот аз гузориши воқеӣ, мутааддид будани фарзияҳои гузориш, ки дар платформаҳои мухталиф тақдим мешавад ва қаллобии сиёсӣ ё идеологиро фoш мекунанд, фарқи қалон дорад.

Гузашта аз ин ҳануз ҷомеа дар баробари маҳорат ва малакаи касби нақли ҳодиса, ба сохтани андеша, маънӣ- қорқарди ҳирфавӣ ва фаҳмиши васеи иттилоот ниёз дорад. Ба назар мерасад, ки бо ҷунин далелҳо таҷрибаи журналистикаи касбӣ метавонад сатҳи балантар ва мухториятро ишғол намояд. Иттилоот- амалан ҳама гуна иттилоот-имрӯз озод аст. Андешаҳои субъективӣ фазоро қур мекунанд. Аз тарафи дигар журналистикаи касбӣ бояд ба он машғул шавад, ки аз манбаҳои зиёд маънӣҳои барои ҷомеа матлубро дарёфт намояд. Табиист ки дарёфти маънии матлуб моли инҳисории журналистон нест, вале агар журналистони касбӣ маҳз сари ин вазифа тамарқуз намоянд ва маҳз ҳамон дар марқази

низомии таълими касбӣ ва низомии идоракунии чараёни хабархо қарор бигирад, «дарёфти маънӣ» барои бақои ниҳодҳои журналистӣ ва нақши онҳо дар ҷомеа нақши муассир дорад

Теъдоди умумии иттилооти дастрас бо сураъати баланд зиёд мешавад, ҳамзамон баъзе соҳаҳо, аз он ҷумла шаклҳои нави иттилоот, барои инъикоси муносиб хеле мушкил мешаванд. Ин ишора ба он аст, ки мо ҳар чӣ бештар ба сӯи таҳассусгардонӣ дар дохили журналистика мувочех мешавем. Ғарами бузурги додаҳо донишҳои махсусро барои дарёфти маънӣ ва шарҳи онҳо талаб дорад. Бешубҳа, ба журналистон барои сарфаҳм рафтан ба он ҳамкории бо коршиносон (барномарезон, дизайнерҳо ва ҳақерҳо) мусоидат мекунад ва маҳз ҳамин ҳамкории барои «бардоштани ҳосил» дар интернет кумак мерасонад. Барои тоб овардан бо рақобати афзоянда ва ҷалби тавачҷуҳи аудиторӣ дар шароити иттилооти беҳаду ҳудуд, қобилияти ровии хуб будан ҳам маҳорату малакаҳои махсус ва шеваҳои хоси рушди истеъдодро талаб дорад. Агар «далелҳо» метавонанд ба майдони иттилоотӣ аз ҷониби журналистони мардумӣ ва барномаҳои технологӣ оварда шаванд, пас журналистика метавонад ва бояд аз ин қори маъмулӣ озод бошад. Ин имкон медиҳад, ки журналистика ба таҷриба, заминасозӣ, «кашида гирифтани маънӣ ва оре, гузориш-чун шеваи ҳисоботи шахсӣ дар бораи он чӣ ки журналист мебинаду мешунавад, тамаркуз намояд

Дар он замон, ки мо таҳассусро чун тақсими журналистика мутобиқ ба марҳилаҳои раванди истеҳсолот тасаввур менамоем, мо ҳамчунон ниёз ба афзоиши таҳассусро дар навъҳои муайяни муҳтаво ва бахшҳои донишҳо мебинем.. Барои гузоришгари касбӣ будан дар ҷунин бахшҳо: нанотехнология, биоинформатика, технологияи молия, амнияти давлатӣ ё дин омодагии махсус ё ҳадди аққал донишҳои кофӣ дар ҷода лозим аст. Ҳарчанд интернет ғановати беназири иттилоотии бесобиқаро пешниҳод намояд ҳам, кам нестанд донишҳои, ки ҳануз дар базаи додаҳои манзур нашудаанд ва мавҷудияти интернет ба ҳеҷ ваҷҳ «журналистикаи дасти аввал»- шохиди касбии ҳодисаро, ки решаи журналистикаи босифат аст, инкор намекунад.

Дар ҷамъбаст мо метавонем гуфт: дар ҷомеаи шабакаи глобалӣ ҳатмӣ нест, ки журналистон ба дараҷаи баробар барои он омода бошанд, ки ҳар се вазифаи асосӣ ва анъанавии журналистикаро адо кунанд. Баъзеҳо қобилияти гирдоварии далелҳо ё пайдо намудани тасвирҳои доранд, дигарон додаҳои ҷамъовардари бештар шарҳ медиҳанд ва саввумиҳо метавонанд дар асоси фактҳои дигарон ҷамъоварӣ намуда ё дарёфти маъниҳо, дар таҳияи маводи ҷолиб ва ҷаззоб таҳассус дошта бошанд. Вале ҳамчун шабака амал намуда, мо метавонем сарчашмаҳои бештар намоём ва дар якҷоягӣ ба афзоиши самаранокии қор ноил гардем, ки дар натиҷаи он сифатҳои нави эҷодӣ ҳосил мешаванд.

Журналистикаи шабакивӣ дар асри рақамӣ таҳдид ба истиқлол ва сифате нест, ки дар бунлоди касб нухуфта аст, балки имкони раҳой ёфтани аз назорати шадиди корпоративӣ аст. Ин имконият барои рушди қобилиятҳои, ки бештар самараноканд ва ин имконият барои манфиат бардоштани ҷомеа аст, ҳам аз чараёни бефосилаи иттилоот ва ҳам аз иқтидори касби мо дар дарёфти маънӣ ва таҳияи шарҳу тафсири муҳим дар оламе, ки беш аз пеш аз вақшонияти иттилоотӣ ранҷ мекашад.